

ЕВОЛЮЦІЯ МОНІТОРИНГУ ЯК ОДНОГО З МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ: ЗАХІДНИЙ ПІДХІД

***РИБАКОВ М.В., ЗДОБУВАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА***

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інформація стала найважливішим фактором розвитку економіки держави і окремих суб'єктів господарювання. Тому розвиток моніторингу як методу забезпечення інформацією підприємства є актуальним. Знання, як про сучасні, так і застарілі підходи до даного методу необхідні для його вдосконалення.

Розвиток теорії і практики будь-якого методу неможливо без урахування його минулого. Крім того, знання основних віх розвитку методів науки управління допомагає краще розуміти джерела помилок і помилок, які є незмінними супутниками будь-якої науки. Точне передбачення майбутнього без аналізу минулого і сьогодення неможливо - постулат, який мотивує дослідження історичних етапів розвитку моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Західними вченими, які розробляли теоретичні та методологічні аспекти моніторингу економічної діяльності підприємств, є Т.В. Калінеску, Р. Каплан, Г.Б. Клейнер, Г.Н. Міхмель, Д. Нортон, А.Г. Черч, А. Шнейдерман, С. Ейлон та ін. У той же час, спостерігається брак досліджень, присвячених передбачення розвитку моніторингу економічної діяльності підприємства. Так само відсутні публікації, присвячені побудові загальної картини виникнення і розвитку моніторингу, як одного з методів управління підприємством.

У публікаціях часто зустрічається згадка про походження моніторингу. Так, поширена думка про те, що моніторинг економічної діяльності підприємства запозичений з екології, де він розроблявся як метод нагляду за екологічною, гідрометеорологічною обстановкою. Деякі автори вважають, що це поняття прийшло до нас з екології, ґрунтознавства, інформатики, техніки та ін. [2]. Інші стверджують, що термін «моніторинг» з'явився перед проведенням Стогольмської конференції ООН по навколишньому середовищу в 1972 році на противагу (або на додаток) до терміну «контроль» [1].

Суперечливість думок щодо виникнення методу і недостатня розробленість теоретичних розробок щодо передбачення подальшого розвитку теорії та практики моніторингу зумовила актуальність проведення досліджень в даному напрямку.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у проведенні детального аналізу розвитку теорії та практики моніторингу, як одного з методів управління підприємством для здійснення подальшого перспективного його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людині завжди було властиво використовувати спостереження, контроль, як в господарському житті, так і поза нею. Становлення і функціонування перших мануфактур не могло проходити без контролювання і спостереження. Тому перший етап практичного, повсякденного застосування контролювання і спостереження пов'язаний з розвитком мануфактурного виробництва.

Другий етап, який можна назвати етапом зародження наукового моніторингу та контролювання відноситься до початку 20 століття. Одним з всесвітньо визнаних засновників науки управління Анрі Файоль 1916 р. в своїй праці «Загальне і промислове управління» не згадує термін «моніторинг», але використовує в розділі, присвяченому контролю, термін «нагляд», «спостереження». Якщо згадати, що термін «моніторинг» походить від французького - «застережливий», «наглядач». Те можна було б сказати, що моніторинг, як інструмент нагляду і спостереження за діяльністю підприємства, бере свій початок саме від засновника адміністративної (класичної) школи управління - Анрі Файоля. У той же час, Анрі Файоль під наглядом розумів буденне спостереження за діяльністю робочих, а контроль - спеціально організованим наглядом. «Добре організований контроль є цінним союзником управління; він може постачати його поруч цінних відомостей, які часто звичайний службовий нагляд не в змозі йому дати» [5].

Однак, дослідження показують, що ймовірна дата, виникнення потреби в методі, який би дозволяв систематично спостерігати і оцінювати діяльність підприємства, знаходиться в рамках 1913-1918 рр.

Олександр Гамільтон Черч в 1913-1918 рр., в своїх працях веде мову про п'ять принципів, або як він їх називає, п'яти органічних функцій, на яких ґрунтується промислове адміністрування. Це обладнання, проект, експлуатація, контроль, порівняння. Безумовно, ці принципи відмінні, від тих, які виділяються теорією менеджменту

зараз. І, часом, дана праця, як і більшість ранніх наукових робіт з менеджменту має відбиток авторів - за фахом інженерів. Серед зазначених функцій, є дві, які автор часто згадує в парі - це «контроль» і «порівняння», разом вони формують мозок і нервову систему заводу. «Порівняння» є чутливою частиною, вона спостерігає, записує, порівнює і передає свої спостереження контролю. «Контроль» – це мозок, який отримує інформацію від порівняння і ... передає свої уявлення в дію» [6].

На нашу думку виділяється функція «Порівняння» частково є прообразом моніторингу. Оскільки функції моніторингу полягають у спостереженні, записи інформації про об'єкт спостереження, а так само порівнянні спостережуваних показників з зі стандартами.

Професор М. Желінек порівнює Олександра Гамільтона Черч з Ф. У. Тейлором: «внесок Тейлора полягав у зміщенні мислення на рівень абстракції в концентрації за діями робітників, Черч зрушив увагу на необхідність створення спеціальних спостережень, так корисних в управлінському плануванні та оцінюванні» [1].

У той же час вважаємо за необхідне виділити натхненника і вчителі, який вплинув на погляди Олександра Гамільтона Черча. Так, Міжнародна енциклопедія обліку [10] вказує, що Черч вважав себе учнем Чарльза Біббіджа англійського математика, інженера, економіста, письменника про ефекти машинобудування на економіку, засновника обробки даних і першої обчислювальної машини, винахідника спідометра.

Слід зазначити, що Олександр Гамільтон Черч є одним з піонерів – засновників теорії менеджменту. Лише з 1954 року в західних публікаціях починаються перші згадки його, як одного із засновників менеджменту. У наукових працях і підручниках країн США цього автора незаслужено не згадують.

Першим ввів поняття «моніторинг» або «моніторингу», і розглядав моніторингу як складову завдання контролювання - Самуель Еїлон - вчений в галузі управління підприємством. Зробив це він у 1971 році. Таким чином, термін «моніторингу» вперше згадується не в 1972 році [7], а роком раніше, і пов'язано твердження поняття моніторингу ні з екологічними науками, а з управлінням підприємства.

Фактично, робота С. Еїлона знаменує собою початок третього етапу розвитку моніторингу. С. Еїлон розвиває теоретичні знання в області контролю і моніторингу в руслі популярної на той час теорії зворотного зв'язку. Монографія С. Еїлона була першою публікацією зростаючого інтересу до контролінгу та моніторингу - складових

елементів зворотного зв'язку. Можна назвати цей час етапом - «зміцнення теорії і практики моніторингу».

У більшості випадків винахід виникає тоді, коли усвідомлюється потреба в ньому. Вже в кінці 80-х років 20 століття багато авторів бачили недоліки існуючих систем моніторингу і контролю на підприємстві.

Так, автори, з іменами яких пов'язують збалансовану систему показників вже в 1987 році відзначають істотне відставання в розвитку систем управлінського обліку в той час. Моніторинг та монітування, яке воно є зараз, не дозволяють зробити висновок про успішність компанії - основний висновок статті. Слід зауважити, автори не роблять будь-яких суттєвих пропозицій щодо поліпшення ситуації.

Таким чином, передумовами третього етапу розвитку наукової думки стосується моніторингу, є незадоволеність менеджерів існуючими системами спостереження за підприємствами. Основною кризи були фінансові показники, використання яких сприяло неадекватним спостереженню й оцінці діяльності діяльність підприємства.

Так, М. Сміт [9], Д. Гослінг [8] для подолання недоліків фінансових показників запропонували використовувати нефінансові показники. У той же час, як показали дослідження, використання нефінансових показників є однобоким. Як компромісний варіант в цей час отримує розвиток збалансована система показників (ЗСП).

Вченим, який перший зробив крок на шляху до поліпшення системи моніторингу та контролінгу був Артур Шнейдерман [1]. Застосовуючи свій досвід роботи в Японії, А. Шнейдерман розробляв систему оцінки успішності компанії в удосконаленні якості. У цій системі використовувалися багато нефінансових показників, що не було звично для багатьох менеджерів того часу. Тому А. Шнейдерман змушений був розробити систему, яка інтегрувала б як фінансові показники успішності, так і нефінансові. При цьому співвідношення перших до останніх, на його думку, має становити 1/6. Таким чином, вже в 1987 році, коли, автори з якими пов'язують винахід збалансованих показників, тільки писали про недосконалість управлінського обліку, А. Шнейдерман вже розробив і підтвердив успішність нової концепції.

У 1992 р. Р. Каплан спільно з Д. Нортеном пише першу наукову працю присвячений «збалансованій системі показників» (ЗСП) [3]. У даній статті згадується досвід А. Шнейдермана. Таким чином, наука, удосконаливши досвід практики, надихнула на повсюдне поширення ЗСП.

Таким чином, четвертий етап розвитку західними вченими теорії і практики моніторингу тривати до сих пір і вчені працюють над удосконаленням збалансованої системи показників, переробкою її в інструмент стратегічного менеджменту.

Висновки. Вчені країн заходу першими поставили завдання про переведення на науковий рівень цих методів управління. Саме цей факт зумовлює необхідність почати періодизацію розвитку моніторингу з західних джерел.

Формування чотирьох етапів еволюційного розвитку моніторингу як одного з методів управління підприємствами дозволило виокремити основні напрями наукової думки щодо даної категорії, а також стало безумовною основою та історичним досвідом для прогнозування перспективних напрямів розвитку моніторингу в умовах функціонування вітчизняних підприємств.

Також виділено наступні причини виникнення збалансованої системи показників. 1. На вартість бізнесу стали істотно впливати нематеріальні активи: бренд, знання і досвід ключових співробітників, володіння просунутими технологіями та ін. 2. Труднощі моніторингу довгострокового розвитку компанії - відсутність адекватного механізму контролю виконання довгострокового плану [3, с. 8].

Література.

1. Берка К. Измерения понятия, теории проблемы / К. Берка. – М. : Прогресс, 1987. – 320 с.

2. Баринов Ю.Г. Организационный мониторинг: концепт, генезис, инструментарий / Ю.Г. Баринов // Труды псковского политехнического института. – 2008. – № 152. – С. 137-142.

3. Каплан Р.С. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Р.С. Каплан, Д.П. Нортон. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003. – 304 с.

4. Ларченко Е.М. Конфликт мнений в трактовке определения понятия мониторинг рынка труда / Е.М. Ларченко // Вестник магистратуры, 2013. – № 4 (19). – С. 106-111.

5. Файоль А. Общее и промышленное управление [Электронный ресурс] / А. Файоль // Режим доступа: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/5783>

6. Church A.H. The science and practice of management [Electronic resource] / A. Hamilton Church. – New York. – 1918. – 535 с. – Access mode: http://openlibrary.org/books/OL24601473M/The_science_and_practice_of_management.

7. Eilon S. Management control / Samuel Eilon. – Boston : Harvard Business School Press, 1971. – 207 c.
8. Gosling D.H. Measuring the performance of divisional cost centres / D.H. Gosling // CMA Magazine. – 1988. – № 7/8. – P. 3-30.
9. Smith M. The rise and rise of the NFI / M. Smith // Management Accounting. – 1990. – № 68. – P. 6-24.
10. Vangermeersch R., Church A.H. History of Accounting: An International Encyclopedia, [edited by Michael Chatfield and Richard Vangermeersch]. New York: Garland Publishing, 1996. – P. 124.

References.

1. Berka K. (1987). *Izmereniya ponyatiya, teorii problemy [Measurement concepts, theory problems]*. Moscow: Progres, p. 320 [in Ukrainian].
2. Barinov Yu.G. (2008). Organizacionny monitoring: concept, genesis, instrumentariy [Organizing monitoring concept, Genesis, tools]. *Trudy pskovskogo politehnicheskogo institute – Proceedings of the Pskov Polytechnic Institute*, No 152, pp. 137-142 [in Russian].
3. Kaplan R.S., and Norton D.P. (2003). Sbalansirovannaya sistema pokazateley. Ot strategii k deystviyu [*Balanced Scorecard. From strategy to action*]. Moscow: ZAO «Olimp-Bizness», p. 304 [in Russian].
4. Larchenko E.M. (2013). Konflikt mneniy v traktovke opredeleniya ponyatiya monitoring rynka truda [The conflict of opinion in the interpretation of the definition of the labor market monitoring]. *Vestnik magistratury – Master's Herald*, No 4 (19), pp. 106-111 [in Russian].
5. Fayol A. (1923). *Obschee I promyshlennoe upravlenie [General and Industrial Management]*. Moscow. Retrieved from <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/5783> [in Russian].
6. Church A.H. (1918). The science and practice of management. New York, p. 535. Retrieved from http://openlibrary.org/books/OL24601473M/The_science_and_practice_of_management [in English].
7. Eilon S. (1971). Management control. Boston: Harvard Business School Press, p. 207 [in English].
8. Gosling D.H. (1988). Measuring the performance of divisional cost centres. CMA Magazine, No 7/8, pp. 3-30 [in English].
9. Smith M. (1990). The rise and rise of the NFI. Management Accounting, No 68, pp. 6-24 [in English].
10. Vangermeersch R. Church, Alexander Hamilton. (1996). History of Accounting: An International Encyclopedia, [edited by Michael Chatfield and Richard Vangermeersch]. New York: Garland Publishing, pp. 124 [in English].

Анотація.

Рыбаков М.В. Эволюция мониторингу как одного из методов управления предприятиями: западный подход.

Мета статті полягає в побудові прогнозу розвитку теорії та практики моніторингу, як одного з методів управління підприємством. На основі аналізу, систематизації та узагальненні праць вчених здійснено періодизацію процесу розвитку теоретичних аспектів моніторингу, на території країн Заходу. За допомогою умовного поділу історичного процесу формування моніторингу на етапи, здійснений прогноз розвитку даного методу. Як показує дослідження подальший розвиток науки і практики моніторингу буде пов'язано з побудовою теоретичних і прикладних основ спостереження за загальною системою властивостей підприємства.

Ключові слова: моніторинг, історичні етапи розвитку, прогноз розвитку, властивості підприємства.

Аннотация.

Рыбаков М.В. Эволюция мониторинга как одного из методов управления предприятием: западный подход.

Цель статьи состоит в построении прогноза развития теории и практики мониторинга, как одного из методов управления предприятием. На основе анализа, систематизации и обобщении трудов ученых осуществлена периодизация процесса развития теоретических аспектов мониторинга, на территории стран Запада. С помощью условного деления исторического процесса формирования мониторинга на этапы, осуществлен прогноз развития данного метода. Как показывает исследование дальнейшее развитие науки и практики мониторинга будет связано с построением теоретических и прикладных основ наблюдения за общей системой свойств предприятия.

Ключевые слова: мониторинг, исторические этапы развития, прогноз развития, свойства предприятия.

Abstract.

Rybakov M. Monitoring evolution as a method of enterprise management: west approach.

The purpose of the article is to construct a prediction of the theory and practice of monitoring, as a method of management. With use of the analysis, systematization and generalization of works of scientists conducted a periodization of the development process of the theoretical aspects of monitoring on the territory of the West and the former Soviet Union. With the conditional division on the stages of the historical process of development of monitoring, has conducted the forecast of the development of this method. The study shows further development of science and monitoring practices will be associated with the construction of the theoretical and applied principles of observations of total enterprise system properties.

Key words: monitoring, historical development stages, the prognosis of properties of the company.